

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

САВЧЕНКО ТАРАС ГРИГОРОВИЧ

УДК 338.5:336.713

**ТРАНСФЕРТНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ
У КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українській академії банківської справи
Національного банку України.

Науковий керівник – доктор економічних наук, доцент
Макаренко Михайло Ілліч,
Українська академія банківської справи
Національного банку України,
завідувач кафедри міжнародної економіки

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Васильченко Зоя Миколаївна,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка;
професор кафедри фінансів,
грошового обігу та кредиту;
доктор економічних наук, професор
Теліженко Олександр Михайлович,
Сумський державний університет,
завідувач кафедри управління

Захист дисертації відбудеться “___” _____ 2007 р. о ___ год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 в Українській ака-
демії банківської справи Національного банку України за адресою:
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Української ака-
демії банківської справи Національного банку України за адресою:
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.

Автореферат розісланий “___” _____ 2007 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.М. Бурденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Подальший розвиток комерційних банків України на засадах ринкової моделі господарювання потребує розробки нових методичних підходів та практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності організації їх внутрішньогосподарських відносин. Проблема оптимізації управління внутрішніми економічними відносинами в українських комерційних банках набуває особливої актуальності в умовах посилення міжбанківської конкуренції та активної експансії закордонних грошово-кредитних установ із більш високими стандартами банківського менеджменту.

Іншою визначальною тенденцією в банківському секторі економіки є динамічне зростання балансових показників грошово-кредитних установ та активне розширення мережі філій та відділень. Зазначена тенденція спричиняє ріст масштабів та ускладнення організаційно-управлінських структур банків, що, у свою чергу, вимагає впровадження принципово нових інструментів банківського менеджменту.

Здійснюючи операції у динамічному середовищі фінансових ринків за рахунок коштів, залучених і запозичених у своїх клієнтів, банк повинен враховувати весь спектр ризиків. Пошук додаткових ефективних інструментів управління ризиками є перманентним завданням керівників банку.

Відтак існує об'єктивна необхідність запровадження системи трансфертного ціноутворення у вітчизняних комерційних банках. Основним завданням даної системи є оптимізація управління структурними підрозділами банку на основі оцінки ефективності їх діяльності. Трансфертні ціни використовуються також для підвищення якості управління банківськими ризиками.

Дослідженню трансфертних цін приділяють значну увагу вітчизняні та зарубіжні науковці: М.Г. Чумаченко, С.Ф. Голов, М.І. Макаренко, К.С. Васіна, О.М. Теліженко, С.М. Нікітін, В.М. Крилов, Н.Х. Вафіна, Ч.Т. Хорнгрен, Дж. Фостер, К. Друрі, Р. Танг та інші. Питанням трансфертного ціноутворення у банківських установах займаються: Дж.Ф. Сінкі, А.А. Мещеряков, З.М. Васильченко, А.В. Зубарєв, Р.Г. Ольхова, М.В. Румянцев, К.С. Косован, В.Ю. Селєзньова, Н.П. Шульга та інші.

Більшість із зазначених науковців досліджують сутність, генезис, методи та значення трансфертного ціноутворення в цілому, без визначення їх особливостей для банківських установ. Інші фокусуються на певних практичних або теоретичних аспектах трансфертного ціноутворення у банках. Проте до цього часу відсутні комплексні, системні дослідження трансфертного ціноутворення у вітчизняних банках.

Все вищевикладене обумовило вибір теми дослідження, її актуальність, значимість та практичну спрямованість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрямок дисертаційного дослідження є складовою науково-дослідницької теми, над якою працює колектив співробітників Української академії банківської справи Національного банку України – “Сучасні технології фінансово-

банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 0102U006965). До звіту за даною темою включено пропозиції автора щодо організаційно-методичних підходів до впровадження системи трансфертного ціноутворення у банківських установах. Зокрема, запропоновано механізм оптимізації вибору методу трансфертного ціноутворення та обґрунтовано доцільність використання ринкових кредитних та депозитних ставок як орієнтирів розрахунку трансфертних цін.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розвиток науково-методичних підходів до організації трансфертного ціноутворення у комерційних банках.

Виходячи з визначеної мети, були поставлені наступні задачі:

- дослідити сутність трансфертних цін та методи їх формування в цілому, а також у контексті діяльності комерційних банків;
- обґрунтувати складові системи трансфертного ціноутворення у банках та визначити їх взаємозв'язки;
- проаналізувати досвід трансфертного ціноутворення у банках;
- визначити та дослідити етапи формування системи трансфертного ціноутворення;
- провести порівняльний аналіз методик трансфертного ціноутворення у комерційному банку, спрямований на оцінку діяльності його відділень;
- дослідити теоретичні та методичні засади використання трансфертних цін для управління ризиками банку;
- розробити механізм оптимізації вибору методу трансфертного ціноутворення;
- обґрунтувати напрямки удосконалення вибору орієнтирів для трансфертних цін;
- розробити практичні рекомендації щодо використання ринкових депозитних та кредитних ставок як орієнтирів розрахунку трансфертної ціни.

Об'єктом дослідження є внутрішньогосподарські відносини у банку.

Предметом дослідження є система трансфертного ціноутворення у комерційних банках.

Методи дослідження. Теоретичною основою дослідження є праці вчених з теорії фінансів та кредиту в ринковій економіці, теоретичні уявлення про трансфертне ціноутворення та внутрішньогосподарський розрахунок, основні концепції управлінського обліку, наукові та методичні розробки щодо організації внутрішнього фінансового менеджменту банківської установи. У процесі дослідження залежно від мети і задач застосовувались відповідні методи аналізу і дослідження економічних процесів: при визначенні сутності трансфертних цін та методів їх формування – монографічний, синтезу, дедукції; при обґрунтуванні складових системи трансфертного ціноутворення у банках та визначенні їх взаємозв'язків – основні постулати теорії систем та системного аналізу; при дослідженні досвіду трансфертного ціноутворення у вітчизняних банках – статистичне спостереження, що проводилось способом анкетного опитування; при розробці механізму оптимізації вибору методу трансфертного ціноутворення

– розрахунково-аналітичний, економіко-математичне моделювання, метод експертних оцінок та спостережень; при обґрунтуванні напрямків удосконалення використання ринкових індикаторів трансфертного ціноутворення – розрахунково-аналітичний, економіко-статистичний; при розробці практичних рекомендацій щодо використання ринкових депозитних та кредитних ставок як орієнтирів розрахунку трансфертної ціни – кореляційний аналіз, моделювання, розрахунково-аналітичний.

Інформаційною базою роботи є нормативно-правові акти органів державної влади України та міжнародне законодавство з питань трансфертного ціноутворення. Монографії, публікації в періодичних виданнях, фактологічні матеріали статистичних збірників, а також матеріали наукових та науково-практичних конференцій і семінарів, присвячених проблемам організації трансфертного ціноутворення у комерційних банках.

Наукова новизна одержаних результатів визначається внеском автора у розв’язання актуальної наукової задачі узагальнення теоретичних засад та досвіду організації трансфертного ціноутворення у комерційних банках, дослідження напрямків формування та розробки пропозицій і практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи трансфертного ціноутворення банку, і полягає в наступному:

вперше:

- розроблено механізм оптимізації вибору методу трансфертного ціноутворення залежно від виду корпоративної стратегії банку та методу розрахунку трансфертної ціни шляхом формалізації їх взаємозв’язку через матрицю “стратегія-трансфертна ціна”;
- обґрунтовано доцільність використання середньозважених ринкових кредитних та депозитних відсоткових ставок як орієнтирів трансфертного ціноутворення у комерційних банках України, розроблено методичні рекомендації щодо використання зазначених ставок для оцінки діяльності безбалансових відділень банку;

удосконалено:

- економічний зміст понять “трансфертна ціна” та “трансфертне ціноутворення” на основі визначення суб’єктів, об’єктів та рівнів трансфертного ціноутворення у комерційному банку, а також з урахуванням положень теорії систем визначено поняття “система трансфертного ціноутворення банку” як сукупність елементів організаційної, фінансової, інформаційної структур банку у їх взаємозв’язку;
- підходи до вибору параметрів трансфертного ціноутворення для оцінки діяльності безбалансових відділень банку з метою визначення умов встановлення трансфертної ціни на чистий або валовий грошовий потік, що генерується безбалансовим відділенням банку;

набули подальшого розвитку:

- науково-методичні підходи до визначення елементів системи трансфертного ціноутворення у банку на основі їх систематизації та встановлення взаємозв’язків між ними;

- графічні моделі трансфертного ціноутворення, функціональне навантаження яких розширено для обґрунтування доцільності орієнтації методики трансфертного ціноутворення вітчизняних банків на ринкові індикатори;
- науково-методичні підходи до визначення етапів формування системи трансфертного ціноутворення та обґрунтування їх змісту.

Практичне значення одержаних результатів визначається обґрунтованими положеннями, висновками, запропонованими методами та практичними рекомендаціями, які містяться в дисертаційному дослідженні та можуть бути використані для: комплексного вивчення сутності системи трансфертного ціноутворення в цілому та у банках зокрема, вдосконалення організаційно-методичних підходів до впровадження системи трансфертного ціноутворення у банках, для підвищення ефективності методики розрахунку трансфертних цін у банках України.

Запропонована автором методика оптимізації вибору методу трансфертного ціноутворення на основі матриці “стратегія-трансфертна ціна” застосовується у практичній діяльності АБ “Полтава-банк”, м. Полтава (довідка від 17.05.2007, № 01/5107).

Внесені пропозиції щодо використання ринкових кредитних та депозитних ставок як орієнтирів розрахунку трансфертної ціни прийняті до впровадження філією “Сумська дирекція” АТ “Індекс-банк”, м. Суми (довідка від 27.06.2007, № 01/584).

Положення та рекомендації щодо виділення центрів відповідальності та методики розподілу неопераційних витрат банку у системі управлінського обліку використовуються у практичній діяльності Полтавської філії АБ “Райффайзен банк Аваль” (довідка від 22.05.2007, № 01/4066).

Одержані автором результати наукового дослідження використовуються в процесі викладання в Українській академії банківської справи Національного банку України навчальних дисциплін “Банківські операції” та “Звітність у банках”.

Особистий внесок здобувача. Результати наукового дослідження, які виносяться на захист, отримані автором особисто і знайшли своє відображення в опублікованих працях. Особистий внесок здобувача полягає в поглибленні й конкретизації економічного змісту поняття “система трансфертного ціноутворення банку”, обґрунтуванні доцільності використання ринкових кредитних та депозитних ставок як ринкових індикаторів трансфертної ціни та розробці практичних рекомендацій щодо їх використання для оцінки діяльності відділень банку, а також розробці методики оптимізації вибору методу трансфертного ціноутворення у банках.

З 12 публікацій автора, де відображені основні результати проведеного дослідження, 10 є одноосібними. Особистий внесок здобувача, здійснений у роботах, що написані у співавторстві ([2, 5] за списком опублікованих праць), полягає у: дослідженні історико-економічних передумов виникнення і розвитку трансфертних цін та уточненні їх сутності [2]; критичному аналізу методики

встановлення трансфертної ціни на чистий грошовий потік безбалансового відділення банку та визначенні умов встановлення трансфертної ціни на чистий або валовий грошовий потік [5]. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи дисертанта.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Основні положення і результати виконаного наукового дослідження були оприлюднені на конференціях і семінарах. Серед них: Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2005, 2006), II Міжнародна науково-практична конференція аспірантів та студентів “Проблеми развития финансовой системы Украины” (м. Сімферополь, 2006), Конференція молодих вчених-дослідників “Сучасна міжнародна економічна політика” (м. Київ, 2006), Всеукраїнська науково-практична конференція студентів і молодих вчених “Реструктуризація розвитку фінансового ринку в Україні: філософія, стратегія, тактика” (м. Київ, 2007), I Всеукраїнська науково-практична конференція студентів та аспірантів “Проблеми та перспективи розвитку банківської справи в Україні очима молодого науковця” (м. Львів, 2007), II Міжнародна науково-практична конференція “Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика” (м. Суми, 2007).

Крім того, результати дослідження доповідалися на науково-практичних семінарах професорсько-викладацького складу кафедри банківської справи Української академії банківської справи Національного банку України.

Наукові публікації. Основні положення та найважливіші результати дисертаційної роботи опубліковано автором самотійно та у співавторстві в 12 наукових працях загальним обсягом 5,45 друк. арк., з них особисто автору належить 4,90 друк. арк.

Структура і зміст дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 246 сторінок, у т.ч. на 96 сторінках розміщені 23 таблиці, 24 ілюстрації, 14 додатків і список використаної літератури із 210 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі дисертації “Теоретичні основи трансфертного ціноутворення у комерційних банках” проведено дослідження сутності трансфертних цін та методів їх формування, визначено складові системи трансфертного ціноутворення у банках та взаємозв’язки між ними, а також проаналізовано досвід застосування даного типу цін у банківських установах.

Поняття “трансфертна ціна” та “система трансфертного ціноутворення” не отримали однозначного трактування у сфері банківського менеджменту. Їх уточнення проведено на основі детермінації суб’єктів трансфертного ціноутворення та врахування необхідності дослідження трансфертних цін на рівні внутрішньогосподарських та міжгосподарських (між взаємозалежними юриди-

чними особами) відносин. Основною характеристикою досліджуваних понять, яка детермінує їх специфіку в аспекті банківської діяльності, є визначення об'єктом трансфертного ціноутворення ресурсів комерційного банку. Таким чином, трансфертна ціна у банку – це ціна на ресурси, які передаються усередині банку від одного центру відповідальності до іншого або між взаємопов'язаними банками.

З урахуванням основних постулатів теорії систем та проведеного уточнення термінології запропоновано визначення терміна “система трансфертного ціноутворення банку” як сукупності елементів організаційної, фінансової, інформаційної структур банку у їх взаємозв'язку, що визначають порядок розрахунку, затвердження та регулювання трансфертних цін банківських ресурсів, а також напрямки їх використання для оптимізації функціонування центрів відповідальності та управління ризиками банку. Виявлені взаємозв'язки між елементами системи трансфертного ціноутворення проілюстровано на рис. 1.

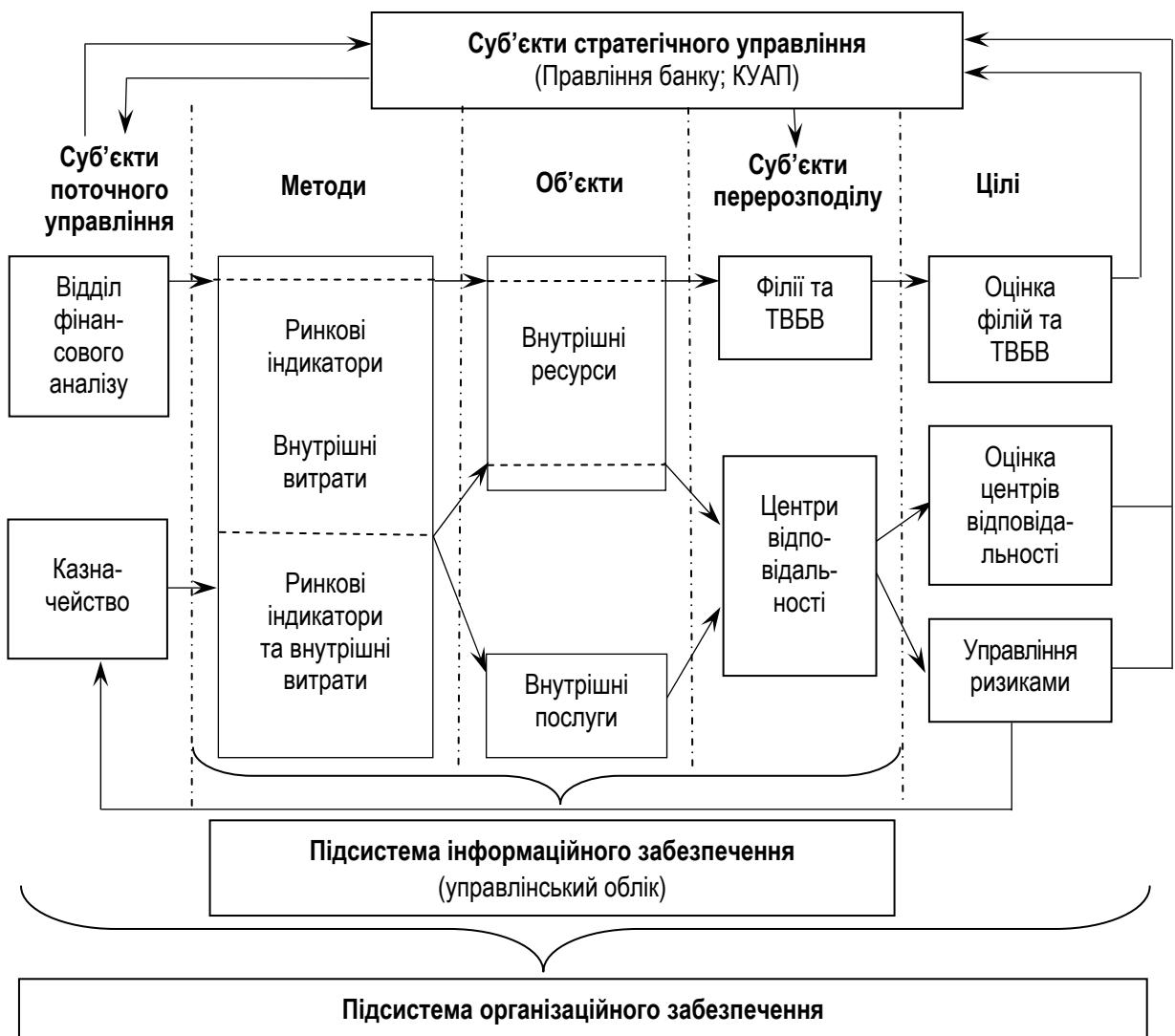

Рис. 1. Система трансфертного ціноутворення

Важливим елементом системи трансфертного ціноутворення є методи розрахунку трансфертної ціни. Більшість науковців виділяють три основні підходи до розрахунку трансфертних цін: на ринковій основі, на базі витрат та договірні ціни. Дослідження практики трансфертного ціноутворення у країнах з розвинутою ринковою економікою (США, Великобританія, Японія, Канада, Австралія) засвідчують, що більше 90 % методів трансфертного ціноутворення розробляються у межах зазначених підходів, причому близько 80 % компаній встановлюють трансфертні ціни на основі внутрішніх витрат або ринкових цін.

Ринкові ціни та внутрішні витрати активно застосовуються банками як орієнтири для визначення трансфертних цін. Договірний метод трансфертного ціноутворення не використовується в управлінні діяльністю банку через сприяння надмірній децентралізації структурних підрозділів та унеможливлення централізованого управління ризиками. Більшість науковців визначають безумовну доцільність розрахунку трансфертних цін на основі ринкових індикаторів за умови наявності конкурентного зовнішнього ринку для об'єкта трансфертного ціноутворення.

На основі проведеного опитування досліджено досвід використання трансфертних цін у вітчизняних банках. Визначено, що серед найбільших, великих та середніх банків близько 64 % установ використовують систему трансфертного ціноутворення (табл. 1).

Таблиця 1

Поширення системи трансфертного ціноутворення (за матеріалами опитування)

Група банків	Кількість банків у групі, од.	У т.ч. надіслали відповідь		Використовують систему трансфертного ціноутворення (з опитаних)	
		Кількість банків, од.	Частка у загальній кількості в групі, %	Кількість банків, од.	Частка у загальній кількості в групі, %
Найбільші банки	12	3	25	3	25
Великі банки	15	5	33	3	20
Середні банки	28	8	29	4	14
Всього	55	16	29	10	18

Виявлена пряма залежність між величиною активів банківської установи і використанням системи трансфертного ціноутворення. Більшість опитаних банків (близько 60 %) у процесі розрахунку трансфертних цін орієнтуються одночасно на ринкові індикатори та внутрішні витрати.

За результатами анкетування визначено та оцінено (від 0 до 100 балів) фактори, які найбільше впливають на ефективність впровадження системи трансфертного ціноутворення у банку: наявність ефективного управлінського обліку (91 бал), бажання керівництва запроваджувати інноваційні інструменти банківського менеджменту (75 балів), стратегія розвитку банківської установи (63 бали).

У другому розділі “Формування системи трансфертного ціноутворення у комерційних банках” обґрунтовано етапи формування системи трансфертного ціноутворення та визначено їх сутність, проведено порівняльний аналіз методик трансфертного ціноутворення, направлених на оцінку діяльності відділень, досліджено методологічні та методичні основи управління ризиками за допомогою трансфертних цін.

Розроблена концептуальна схема формування системи трансфертного ціноутворення відображає послідовність даного процесу на основі виділення певних етапів (рис. 2).

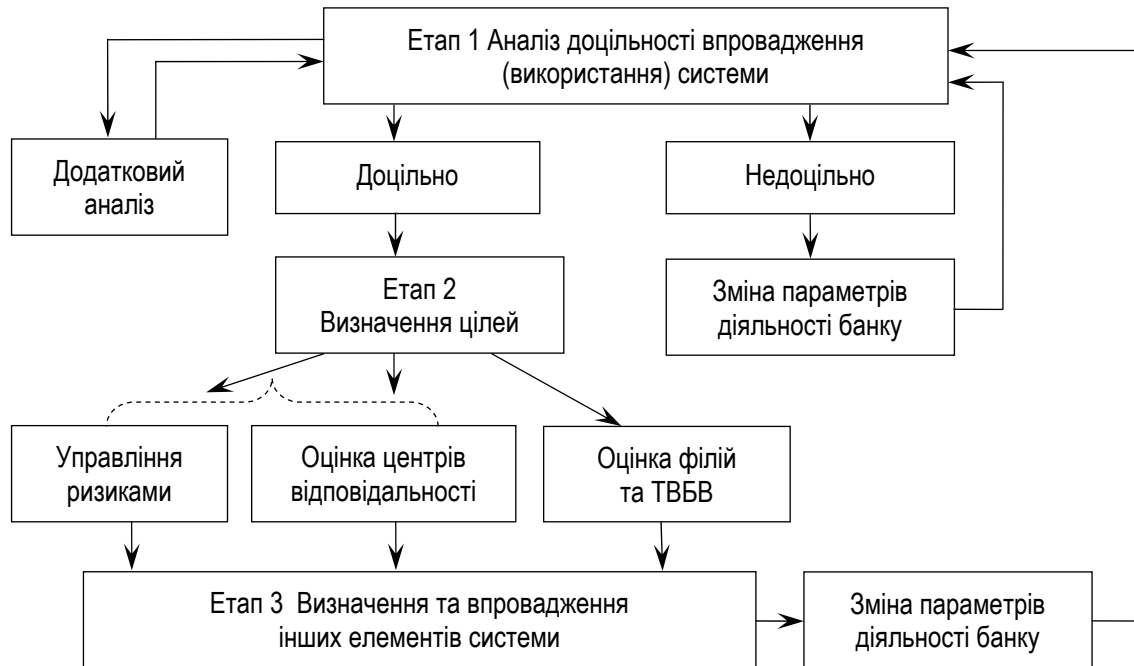

Рис. 2. Етапи формування системи трансфертного ціноутворення

Зміст першого етапу полягає у формулюванні обґрунтованого рішення керівництва щодо доцільності впровадження трансфертних цін. Запропонована схема аналізу доцільності формування системи трансфертного ціноутворення ґрунтується на врахуванні трьох динамічних факторів, значення яких можуть коливатись від 0 (мінімальне) до 1 (максимальне) (рис. 3).

На другому етапі проводиться структуризація цілей трансфертного ціноутворення на цілі першого і другого порядку і визначення факторів обрання цілей першого порядку. До цілей першого порядку віднесено: оцінку діяльності філій та відділень, оцінку діяльності центрів відповідальності, управління ризиками. Інші цілі пропонуємо вважати цілями другого порядку, оскільки вони досягаються через реалізацію цілей першого порядку.

Система трансфертного ціноутворення, направлена на оцінку відділень банку, формується на основі встановлення трансфертної ціни на чистий або валовий грошовий потік, що генерується даним відділенням. Перший варіант методики передбачає визначення об'єктом трансфертного ціноутворення різниці між обсягами залучених та розміщених певним відділенням ресурсів (рис. 4).

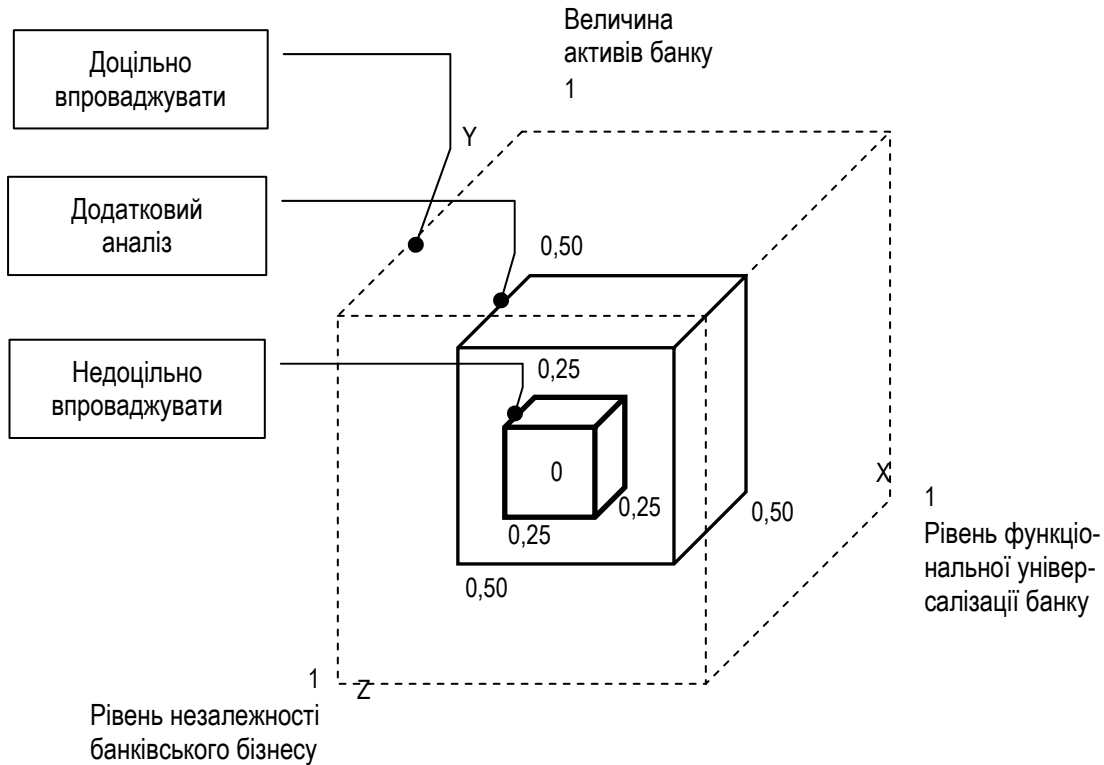

Рис. 3. Схема аналізу доцільності впровадження у банку системи трансфертного ціноутворення

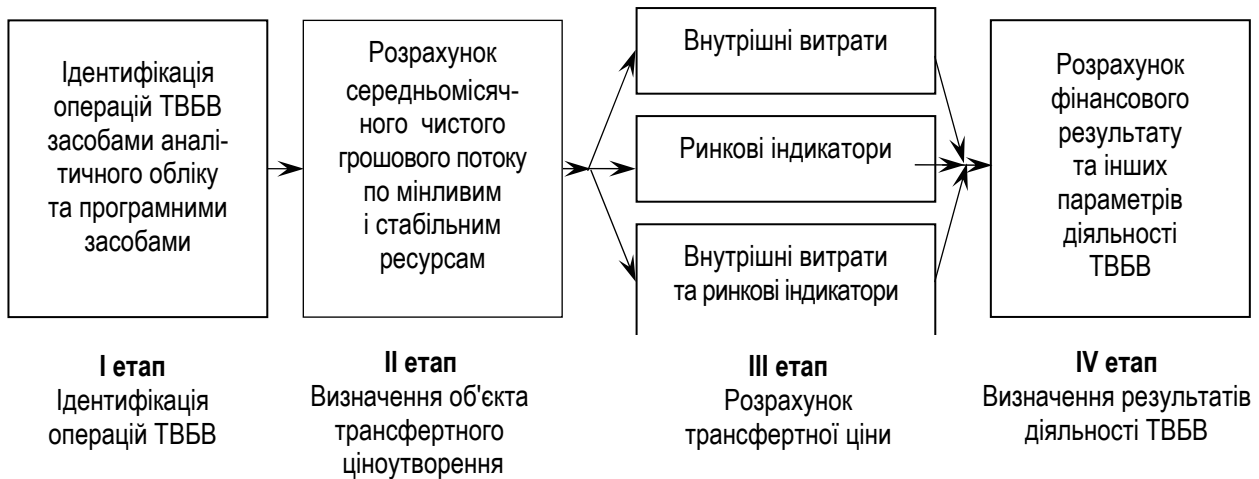

Рис. 4. Оцінка діяльності ТВБВ на основі розрахунку трансфертної ціни чистого грошового потоку

Застосування першого варіанта методики передбачає делегування менеджером відділення повноважень щодо визначення цінових параметрів активних та пасивних операцій у межах встановлених філією планових завдань. Трансфертні ціни валового грошового потоку, розраховані на основі розподілу фіксованої процентної маржі, призводять до нарощування об'ємних показників відділення і не стимулюють проведення процентних операцій за ставками, більш ефективними, ніж встановлені у середньому по банку.

Іншою ціллю першого порядку формування системи трансфертного ціноутворення є підвищення ефективності управління ризиками комерційного банку, зокрема ризиком ліквідності, процентним, валютним та податковим. Управління ліквідністю здійснюється через диференціацію трансфертних цін за строковістю, валютним ризиком – у розрізі валют, процентним ризиком – за операціями купівлі та продажу ресурсів. Регулювання диференційованих за визначеними вище факторами значень трансфертних цін дозволяє управляти розривами ліквідності, валютною позицією, формуванням і розподілом відсоткової маржі.

Використання трансфертних цін для управління податковим ризиком набуває особливого значення при здійсненні банком операцій зі своїми закордонними філіями. Для уникнення санкцій з боку податкових органів комерційні банки повинні враховувати вимоги документа “Рекомендації щодо трансфертного ціноутворення для багатонаціональних корпорацій та податкових адміністрацій”, який був опублікований Організацією економічного співробітництва і розвитку у 2001 році.

У третьому розділі “Удосконалення системи трансфертного ціноутворення у комерційних банках” розроблено механізм оптимізації вибору методу трансфертного ціноутворення, обґрунтовано доцільність орієнтації методики трансфертного ціноутворення у комерційних банках України на ринкові кредитні та депозитні ставки та розроблено методичні рекомендації щодо їх використання.

Методологічною основою розробленого механізму оптимізації вибору методу трансфертного ціноутворення є врахування взаємозв'язку між видом корпоративної стратегії банку та методом трансфертного ціноутворення, а також його формалізація на основі матриці “стратегія-трансфертна ціна” (рис. 5).

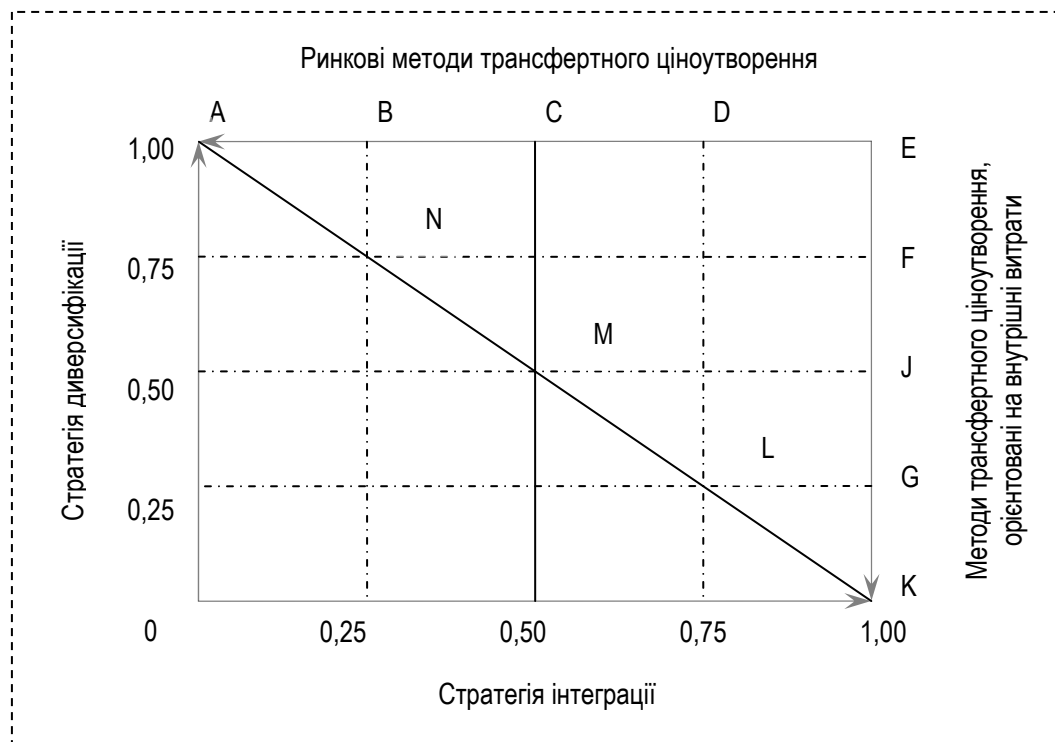

Рис. 5. Матриця “стратегія-трансфертна ціна”

Оцінка ступеня використання стратегії диверсифікації та інтеграції здійснюється на основі опитування керівників та працівників банку. За результатами опитування, скоригованими на вагові коефіцієнти груп респондентів, розраховується бальна оцінка рівня використання даних стратегій. На підставі оцінки використання стратегій визначається сегмент матриці, який характеризує ступінь необхідного використання методів трансфертного ціноутворення: “+” – базовий метод, “+/-” – додатковий метод, “-” метод використовувати недоцільно (рис. 6).

Відрізок прямої АК матриці “стратегія-трансфертна ціна”	Метод трансфертного ціноутворення		
	Методи, засновані на ринкових цінах	Система подвійного ціноутворення	Методи, засновані на внутрішніх витратах
AN	+	-	-
NM	+/-	+	-
ML	-	+	+/-
LK	-	-	+

Рис. 6. Визначення рекомендованого методу трансфертного ціноутворення

Результати дослідження трансфертного ціноутворення у банківському секторі України, яке проводилось на основі використання графічних моделей встановлення трансфертної ціни, свідчать про доцільність використання ринкових методів трансфертного ціноутворення. З іншого боку, впровадження даних методів вітчизняними банками стримується через неможливість використання традиційних ринкових орієнтирів трансфертного ціноутворення.

У закордонних банках для зазначених цілей переважно використовуються міжбанківські ставки, ставки за державними борговими цінними паперами та депозитними сертифікатами. Нерозвиненість національного ринку цінних паперів обумовлює можливість використання українськими комерційними банками лише ставок міжбанківського ринку. Дані ставки використовуються як база розрахунку трансфертних цін поточних та короткострокових ресурсів. У той же час актуальним залишається питання визначення ринкових орієнтирів для розрахунку трансфертних цін за середньостроковими та довгостроковими ресурсами.

У дисертаційній роботі обґрунтовано доцільність використання ринкових кредитних та депозитних відсоткових ставок як орієнтирів розрахунку трансфертної ціни за середньостроковими та довгостроковими ресурсами банку. Значення ринкових кредитних та депозитних відсоткових ставок розраховуються НБУ за статистичною звітністю комерційних банків України як середньозважені за портфелем кредитів і депозитів. Інформація щодо даних ставок оприлюднюється на офіційному сайті та у друкованих виданнях Національного банку України.

Однією з необхідних умов використання зазначених ставок є достатньо високий рівень конкуренції на даних ринках. Для визначення рівня конкуренції

на ринках депозитів та кредитів розраховані індекси Херфіндаля-Хіршмана та ринкової влади лідерів ринку станом на 01.01.2007. За результатами розрахунків визначено, що індекс Херфіндаля-Хіршмана складає для кредитного портфеля 438,92 одиниць, а для депозитного портфеля 415,22 одиниць. Індекс ринкової влади лідерів для кредитного ринку становить 33,89 %, а для депозитного – 33,68 %. Розраховані значення індексів свідчать про достатньо високий рівень конкуренції на даних ринках.

Доцільність орієнтації методики трансфертного ціноутворення на дані ринкові ставки підтверджується статистичним аналізом динаміки та волатильності середньозважених ринкових кредитних та депозитних ставок, а також дослідженням обсягів кредитного і депозитного портфелів вітчизняних банків. За результатами розрахунків, проведених за щомісячними середньозваженими ринковими кредитними та депозитними ставками, визначено, що абсолютні значення даних ставок у національній та іноземній валюті, а також їх варіація переважно знижувались протягом 1998-2006 років і досягли мінімального рівня у 2006 році (табл. 2).

Таблиця 2

Темпи зростання та варіація середньозважених відсоткових ставок за кредитами та депозитами у банківській системі України, %

Період	Показники за портфелем кредитів (з урахуванням овердрафту)				Показники за портфелем депозитів			
	у національній валюті		в іноземній валюті		у національній валюті		в іноземній валюті	
	темпи зростання	коефіцієнт варіації	темпи зростання	коефіцієнт варіації	темпи зростання	коефіцієнт варіації	темпи зростання	коефіцієнт варіації
1998	103,0	15,3	101,3	11,3	101,9	14,7	105,9	21,2
1999	100,2	12,0	100,6	6,1	99,4	13,0	96,8	26,0
2000	96,0	13,3	98,5	14,0	92,9	26,4	94,9	23,5
2001	98,0	7,0	96,8	11,8	97,4	15,6	100,3	8,5
2002	97,4	10,0	101,0	4,5	96,6	12,8	96,8	9,6
2003	100,9	2,3	99,0	5,3	101,5	7,3	103,6	8,0
2004	98,9	3,3	98,4	3,0	99,5	12,0	100,6	9,6
2005	98,8	4,9	99,0	3,8	96,4	9,4	97,9	7,7
2006	99,8	2,8	100,4	1,3	99,7	4,4	98,7	9,1
У середньому	99,2	7,9	99,4	6,8	98,4	12,8	99,5	13,7

Регіональна волатильність досліджуваних ставок теж знаходилась на прийнятному рівні: середня варіація ставок у іноземній валюті складала близько 8 %, а у національній валюті знаходилась у межах 11,3-12,0 %.

Питома вага кредитного портфеля вітчизняних банків у ВВП зросла у 2006 році порівняно з 1998 роком у 5,3 рази, а депозитів – у 4,2 рази. Питома вага кредитів в активах, а депозитів у пасивах банківської системи, за досліджуваний період зросла на 68 % та 35 % відповідно, що призвело до збільшення частки кредитного портфеля у структурі активів у 2006 році до 69,5 %, а депозитного у структурі пасивів – до 52,2 %. Таким чином, випереджальне зростання обсягів кредитного та депозитного ринків призводить до збільшення їх ліквідності, тобто зростає можливість комерційних банків залучати (розміщувати) на даних ринках необхідні суми ресурсів. Дана тенденція підтверджує доцільність використання ринкових кредитних та депозитних ставок як орієнтира розрахунку трансфертної ціни.

Розроблено методичні рекомендації щодо використання середньозважених ринкових кредитних та депозитних ставок як орієнтира розрахунку трансфертної ціни за стабільними ресурсами безбалансового відділення банку. Дослідження проводилось на основі даних щодо функціонування безбалансового відділення одного із комерційних банків Сумської області (далі ТВБВ № 3) шляхом адаптації функціонуючої у даному банку методики (див. рис. 4). За даною методикою трансфертні ціни за стабільними ресурсами визначаються на основі внутрішніх витрат. Адаптація методики у напрямку використання ринкових кредитних та депозитних ставок для розрахунку трансфертної ціни стабільних ресурсів проводилась із врахуванням наступних принципів.

По-перше, трансфертну ціну чистого грошового потоку безбалансового відділення доцільно розраховувати на основі ринкової ставки того виду депозитів (кредитів), які мають найбільшу питому вагу у структурі пасивів (активів) даного відділення, адже саме вони відображатимуть найбільш вірогідні джерела нарощування ресурсів або напрямки їх розміщення. Отже, при оцінці діяльності ТВБВ № 3 необхідно орієнтуватись на ринкові ставки за строковими кредитами та депозитами фізичних осіб. По-друге, врахування особливостей регіонального ринку підвищує об'єктивність розрахунку трансфертної ціни, оскільки саме на місцевому ринку відділення проводить свої операції щодо формування та розміщення ресурсів. Тому ТВБВ № 3 логічно оцінювати, використовуючи дані щодо ринкових ставок за депозитами та кредитами по Сумській області. По-третє, диференціація трансфертної ціни на ціну купівлі та продажу ресурсів є недоцільною, адже при встановленні трансфертної ціни на чистий грошовий потік різниця між трансфертними доходами та витратами не може розглядатись як премія за управління відсотковим ризиком та ризиком ліквідності відділень. Таким чином, необхідно використовувати єдину трансфертну ціну і розраховувати її як середньоарифметичне значення ринкових ставок по депозитами і кредитам. Даний підхід забезпечить рівний розподіл відсоткової маржі між філією та відділенням, а також сприятиме зменшенню дискусій щодо справедливості розрахунку трансфертної ціни.

Враховуючи розглянуті вище принципи, розроблено формулу розрахунку трансфертної ціни за стабільними ресурсами ($TЦ_{cp}$) безбалансових відділень банку:

$$TЦ_{cp} = \frac{PPC_{\delta} + PPC_{\kappa}}{2} - M_{дестим.} + M_{стим.}, \quad (1)$$

- де PPC_{δ} – регіональна ринкова ставка за строковими депозитами, які переважають у структурі депозитного портфеля, структурованого за суб'єктами операцій (юридичними або фізичними особами);
- PPC_{κ} – регіональна ринкова ставка за кредитами, які переважають у структурі кредитного портфеля, структурованого за суб'єктами операцій (юридичними або фізичними особами);
- $M_{дестим.}$ – дестимулююча маржа;
- $M_{стим.}$ – стимулююча маржа.

З огляду на необхідність забезпечення управлінського впливу на структуру та обсяги операцій безбалансових відділень трансфертну ціну, розраховану на основі ринкових кредитних та депозитних ставок, доцільно коригувати з використанням дестимулюючої ($M_{дестим.}$) та стимулюючої ($M_{стим.}$) маржі.

Зміна методики трансфертного ціноутворення призвела до зростання збитків ТВБВ № 3, розрахованих в управлінському обліку, на 29,4 %. Розрахований на основі ринкових трансфертних цін скоригований фінансовий результат діяльності відділення має більш достовірний характер, адже дає уявлення про ефективність його функціонування у порівнянні із регіональними конкурентами.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне обґрунтування і запропоновано нове вирішення наукової задачі, що виявляється в узагальненні теоретичних основ функціонування, дослідженні напрямків формування та шляхів удосконалення системи трансфертного ціноутворення у комерційних банках України. За результатами дисертаційного дослідження зроблено наступні висновки:

1. Концепція трансфертного ціноутворення є потужним інструментом оптимізації внутрішньогосподарських відносин підприємств різних галузей економіки, зокрема, комерційних банків. Українські банки мають незначний, але позитивний досвід використання трансфертних цін.

2. Систему трансфертного ціноутворення комерційного банку доцільно розглядати як сукупність восьми елементів: суб'єкти стратегічного управління, суб'єкти поточного управління, суб'єкти перерозподілу, методи розрахунку ціни, об'єкти ціноутворення, цілі впровадження, підсистема інформаційного та підсистема організаційного забезпечення. У роботі досліджено сутність визначених елементів та особливості їх взаємозв'язків.

3. Структура процесу формування системи трансфертного ціноутворення може бути представлена у вигляді послідовності етапів: аналізу доцільності впровадження, визначення цілей впровадження, формування елементів системи трансфертного ціноутворення. У дисертаційному дослідженні обґрунтовано перелік факторів і схему їх використання для прийняття рішень на кожному із визначених етапів.

4. Проведено порівняльний аналіз методик трансфертного ціноутворення, заснованих на використанні чистого та валового грошового потоку, які призначені для оцінки діяльності безбалансових відділень комерційного банку. Визначено оптимальні умови застосування кожної із них.

5. За умови врахування досліджених у роботі методичних рекомендацій трансфертні ціни можуть ефективно використовуватись для управління ліквідністю, процентним, валютним та податковим ризиками банку.

6. Процес вибору методу трансфертного ціноутворення доцільно оптимізувати на основі застосування розробленого механізму, який ґрунтується на формалізації взаємозв'язку між типом корпоративної стратегії банку та методом розрахунку трансфертної ціни за допомогою матриці “стратегія-трансфертна ціна”.

7. На основі вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду застосування методик розрахунку трансфертної ціни, застосування графічних моделей трансфертного ціноутворення, дослідження рівня конкуренції, волатильності та ліквідності ринку банківських послуг України та окремих його сегментів, обґрунтовано доцільність орієнтації методики розрахунку трансфертної ціни строкових ресурсів вітчизняних комерційних банків на середньозважені ринкові кредитні та депозитні ставки.

8. Розроблено практичні рекомендації щодо використання середньозважених ринкових ставок за кредитними та депозитними операціями як орієнтирів розрахунку трансфертної ціни стабільних ресурсів безбалансового відділення банку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Савченко Т.Г. Трансфертне ціноутворення в системі оцінки ефективності діяльності підрозділів банку // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наук. праць. – Т. 14. – Суми: УАБС НБУ, 2005. – С. 268-275, 0,4 друк. арк.
2. Макаренко М.І., Савченко Т.Г. Трансфертне ціноутворення: концептуальні засади та значення для банківських установ // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 4. – С. 44-52, 0,58 друк. арк. (особисто автору належить 0,3 друк. арк.).

3. Савченко Т.Г. Методологічні та методичні аспекти трансфертного ціноутворення у банківських установах // Міжнародна економічна політика. – 2006. – № 5. – С. 5-39, 1 друк. арк.
4. Савченко Т.Г. Публічна система комплексної оцінки діяльності банків як інструмент підвищення якості інформації про банки // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 10. – С. 40-45, 0,58 друк. арк.
5. Савченко Т.Г., Скляренко М.Г. Методичні особливості розрахунку трансфертних цін по операціям безбалансових відділень банківської установи // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 2. – С. 93-99, 0,47 друк. арк. (особисто автору належить 0,2 друк. арк.).
6. Савченко Т.Г. Напрямки удосконалення економіко-правового регулювання трансфертного ціноутворення в Україні // Економіка і регіон. – 2006. – № 3. – С. 48-56, 0,9 друк. арк.
7. Савченко Т.Г. Практика трансфертного ціноутворення в банках України // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 2. – С. 26-31, 0,7 друк. арк.
8. Савченко Т.Г. Управлінський облік як методологічна основа трансфертного ціноутворення у банках України // Економіка і регіон. – 2007. – № 2. – С. 38-41, 0,45 друк. арк.

Матеріали наукових конференцій

9. Савченко Т.Г. Фінансова оцінка діяльності безбалансових відділень комерційних банків на основі трансфертного ціноутворення // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. тез доповідей VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (10-11 листопада 2005 р.). – Суми, 2005. – С. 81-83, 0,09 друк. арк.
10. Савченко Т.Г. Теоретичні аспекти трансфертного ціноутворення у банківських установах // Проблемы развития финансовой системы Украины: II Междунар. научно-практ. конф., Симферополь, 15-17 марта 2006 г. – Симферополь, 2006. – С. 191-192, 0,08 друк. арк.
11. Савченко Т.Г. Оптимізація вибору методу трансфертного ціноутворення у банку // Проблеми та перспективи розвитку банківської справи в Україні очима молодого науковця: I Всеукр. науково-практ. конф., Львів, 23-24 квітня 2007 р. – Львів, 2007. – С. 58-60, 0,11 друк. арк.
12. Савченко Т.Г. Напрямки удосконалення використання ринкових орієнтирів трансфертного ціноутворення // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика: Зб. тез доповідей II Міжнар. науково-практ. конф. (31 травня – 1 червня 2007 р.). – Суми, 2007. – С. 49-50, 0,09 друк. арк.

АНОТАЦІЯ

Савченко Т.Г. Трансфертне ціноутворення у комерційних банках. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Українська академія банківської справи Національного банку України, Суми, 2007.

У дисертаційній роботі узагальнено теоретичні засади функціонування, досліджено напрямки формування та вдосконалення системи трансфертного ціноутворення комерційних банків.

Запропоновано авторське визначення поняття “система трансфертного ціноутворення банку”, визначено складові системи трансфертного ціноутворення комерційного банку та взаємозв’язки між ними, досліджено етапи формування даної системи.

Розроблено підходи до удосконалення методики вибору методів трансфертного ціноутворення на основі використання матриці “стратегія-трансфертна ціна”. Обґрунтовано доцільність орієнтації методів трансфертного ціноутворення комерційних банків України на ринкові кредитні та депозитні ставки. Розроблено практичні рекомендації щодо використання даних ставок для визначення трансфертних цін за операціями безбалансових відділень банку.

Ключові слова: трансфертна ціна, система трансфертного ціноутворення банку, методика розрахунку трансфертної ціни, ринкові орієнтири трансфертного ціноутворення.

АННОТАЦІЯ

Савченко Т.Г. Трансфертное ценообразование в коммерческих банках. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Украинская академия банковского дела Национального банка Украины, Сумы, 2007.

В диссертационной работе обобщены теоретические основы трансфертного ценообразования, исследованы подходы к формированию и совершенствованию системы трансфертного ценообразования в коммерческих банках.

Проведены исследования сущности трансфертных цен, их генезиса, а также методов расчета. Уточнены понятия “трансфертная цена” и “трансфертное ценообразование” в аспекте определения субъектов, объектов и уровней трансфертного ценообразования в коммерческом банке. С учетом положений теории систем дано определение понятия “система трансфертного ценообразования банка” как совокупности элементов организационной, финансовой, информационной структур банка в их взаимосвязи.

На основе проведенного анкетирования наибольших, крупных и средних коммерческих банков Украины оценено распространение трансфертного ценообразования, исследованы методики расчета трансфертных цен, выявлены и ранжированы факторы, влияющие на эффективность внедрения трансфертного ценообразования в банке.

В работе особое внимание уделено исследованию системы трансфертного ценообразования в коммерческом банке. Определено, что составляющими данной системы являются: субъекты стратегического управления, субъекты текущего управления, субъекты перераспределения, методы ценообразования, объекты ценообразования, цели внедрения системы, подсистема информационного и подсистема организационного обеспечения. Также рассмотрены взаимосвязи между обозначенными элементами системы.

Логическим продолжением исследования составляющих системы трансфертного ценообразования банка стало выявление этапов ее формирования: исследования целесообразности внедрения; определения целей, формирование элементов системы. Определены факторы, влияющие на принятие управленческих решений на данных этапах.

Рассмотрены методические особенности формирования системы трансфертного ценообразования, направленной на оценку деятельности безбалансовых отделений банка. Выявлены условия использования методик, ориентированных на определение трансфертной цены чистого или валового денежного потока безбалансового отделения.

В работе изучены особенности использования трансфертных цен для управления ликвидностью, процентным и валютным рисками банка. Основой механизма управления рисками является дифференциация трансфертных цен: по строкам погашения (риск ликвидности), по валютам (валютный риск) в разрезе операций покупки и продажи ресурсов (процентный риск). Регулирование значений дифференцированных трансфертных цен позволяет стимулировать подразделения (центры ответственности) банка к проведению банковских операций, обеспечивающих эффективное управление разрывами ликвидности, валютной позицией и процентной маржей. На основе анализа международных нормативных актов по вопросам налогового регулирования трансфертного ценообразования исследованы подходы к использованию трансфертных цен для управления налоговым риском коммерческого банка.

Разработаны подходы к усовершенствованию методики выбора методов трансфертного ценообразования. Предложенный механизм основывается на взаимосвязи между стратегией банка и методом трансфертного ценообразования. Данная взаимосвязь формализована посредством матрицы “стратегия-трансфертная цена”.

В работе обоснована целесообразность ориентации методов трансфертного ценообразования в коммерческих банках Украины на средневзвешенные рыночные кредитные и депозитные ставки. Разработаны практические рекомендации по использованию данных ставок для определения трансфертных цен по операциям безбалансовых отделений банка.

Ключевые слова: трансфертная цена, система трансфертного ценообразования банка, методика расчета трансфертной цены, рыночные ориентиры трансфертного ценообразования.

SUMMARY

Savchenko T.G. Transfer pricing in commercial banks. – Manuscript.

The dissertation for a candidate of economic sciences degree in specialty 08.00.08 – Money, finances and credit. – Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine, Sumy, 2007.

In the dissertational work the theoretical bases of transfer pricing are generalized, the approaches to creation and improvement of the system of transfer pricing in commercial banks are investigated.

It offers the author's definition of a category "the system of transfer pricing in bank". The components of transfer pricing systems in commercial bank and interrelation between them are determined; creation stages of the given system are investigated.

The work develops approaches to the improvement of technique for choosing transfer pricing methods in bank on the basis of a matrix "strategy-transfer price". It proves the expediency of orientation of transfer pricing methods in the Ukrainian commercial banks on market credit and depositary rates. Practical recommendations for the use of the given rates for the calculation of transfer prices in operations of bank branches are developed.

Key words: transfer price, system of transfer pricing of bank, technique of the transfer price calculation, market parameters for calculation of transfer prices.

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, доцент
М.І. Макаренко

Підписано до друку 30.08.2007.
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 0,9
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Інформаційно-видавничий відділ
Української академії банківської справи НБУ
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.

